

Kutadgu Bilig: Clauson'un Nüshaların Kökenine Dair Gözlemleri

Kutadgu Bilig: Clauson's Observations on the Origin of Extant Mss.

Emine Gürsoy-Naskali

Çeviren

Ebubekir Eraslan

Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Türk Dili Bölümü, Muğla/Türkiye

e-posta ebubekireraslan@mu.edu.tr

orcid 0000-0003-3713-1242

Orijinal Künye

Naskali, E. G. (1990). Kutadgu Bilig: Clauson's Observations on the Origin of Extant Mss. *Altaic Religious Beliefs and Practices. Proceedings of the 33rd Meeting of the Permanent International Altaistic Conference* (Budapest June 24-29, 1990). Ed. by G. Bethlenfalvy et al. Budapest: 157-160

Atrf

Citation

Gürsoy-Naskali, Emine (2021). Kutadgu Bilig: Clauson'un Nüshaların Kökenine Dair Gözlemleri (Çev. Ebubekir Eraslan). *Dil Araştırmaları*, 29: 233-237

Başvuru

Submitted
26.06.2021

Revizyon

Revised
08.07.2021

Kabul

Accepted
04.09.2021

Çevrimiçi Yayın

Published Online
30.11.2021

Öz

Kutadgu Bilig'in bugün için elimizde üç nüshası vardır. Bulunan ilk el yazması nüsha Herat nüshası (Viyana nüshası olarak da bilinir), Uygur alfabesiyle yazılmıştır. 1439'da istinsah edilmiştir. Ardından Kahire nüshası ve en sonunda Nemengan (veya Fergana) nüshası bulunmuştur. Kahire nüshası muhtemelen XIII. veya XIV. yüzyıldan kalmadır ve Fergana nüshası da 1367'den önce kopyalanmıştır.

Clauson'a göre Kutadgu Bilig'in en az 11 nüsha vardır. Yine Clauson'a göre müellif nüshasından yapılan her istinsahta hataların arttığını, ilk nüshada konu başlıklarının Farsça olduğunu, ön sözler aracılığıyla yazmalar arasında bağlantıların kurulabileceğini ve ana yazmada indeksin olmadığını söylemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig, üç nüsha, köken

ABSTRACT

There are three extant MSS of KB. The first MS to be found was the Herat MS (also known as the Vienna MS) which is in the Uighuric script. It was copied in 1439. Then the Cairo MS and finally the Nemengan (or Fergana) MS were found. The Cairo MS probably dates from the 13th or the 14th century and the Fergana MS was copied sometime before 1367. According to Clauson, Kutadgu Bilig has at least 11 copies. Again, according to Clauson, he says that errors increase in every copy made from the author's copy, that the subject headings in the first copy are Persian, that connections can be made between manuscripts through

prefaces, and that there is no index in the main manuscript.

Keywords: Kutadgu Bilig, three extant MSS, origin

Kutadgu Bilig, Türklerin İslam dinine geçmesinden sonra Türk şiirinin ilk önemli eseridir. Kutadgu Bilig, prensler (hakanlar, kağanlar) için bir aynadır. Bir yandan devlet yönetiminin ilkelerini ortaya koyar, diğer yandan da okuyucuyu bu dünyada ve diğer dünyada mutluluğa nasıl ulaşılacağı konusunda bilgi verir. Kutadgu Bilig, Karahanlılar döneminde Orta Türkçe döneminde yazıldı. Eserin yazarı, Balasagun (Kuz-Ordu olarak da bilinir)'un yerlisi Yûsuf'tur. Yûsuf, Kutadgu Bilig'in yazımına şu anda Kırgız SSR'de (Balasagun'un kesin konumu belirsizdir) bulunan Balasagun'da başladı. Şimdi Çin Halk Cumhuriyeti'nde bulunan Kaşgar'da 1070 yılında eserini tamamladı. Bu büyük eser daha sonra dönemin Karahanlı hükümdarı Tavgaç Uluğ Buğra Kara Hân Ebû Ali b. Süleymân Arslan Kara Hân'a sunuldu. Eseri çok beğenen Han, Yusuf'a Ôâs Ôâcib unvanını vermiştir.

Kutadgu Bilig'in bugün için elimizde üç nüshası vardır. Bulunan ilk el yazması nüsha Herat nüshası (Viyana nüshası olarak da bilinir), Uygur alfabesiyle yazılmıştır. 1439'da istinsah edilmiştir. Ardından Kahire nüshası ve en sonunda Nemengan (veya Fergana) nüshası bulunmuştur. Kahire nüshası muhtemelen XIII. veya XIV. yüzyıldan kalmaz ve Fergana nüshası da 1367'den önce kopyalanmıştır.

Birçok bilim adamı dikkatini Kutadgu Bilig'e çevirmiştir. Kutadgu Bilig üzerinde çalışan ilk bilim adamları Jaubert (1825: 39-52, 78-95), Vambéry (1870) ve Radloff (1890-1898)'tur. Kutadgu Bilig'in üç nüshası da Türkiye'de tıpkıbasım olarak basıldı (1942-1943). Reşit Rahmeti Arat (1947-1959), üç nüshanın edisyon kritiğini yaptı ve Kutadgu Bilig'i Türkçeye çevirdi. Karimov (1971), Kutadgu Bilig'in yayımını bir girişle birlikte Özbekçe olarak yaptı. Clauson (1972), Etimolojik Sözlüğü'nde Kutadgu Bilig'in söz varlığına yer verdi. Kemal Eraslan, Osman Sertkaya ve Nuri Yüce (1979), Arat basımının indeksini neşrettiler. Ivanov (1983), Kutadgu Bilig'i Rusçaya çevirdi; cilt Kononov ve Ivanov'un eklerini de içerir. Dankoff (1983), açıklamalı bir İngilizce çevirisini yaptı. Son olarak Kutadgu Bilig, Sincan'dan bilim adamları komitesi tarafından transkribe edildi ve Yeni Uygurcaya çevrildi (1984). Kutadgu Bilig'in en son yayını 1990 yılında, Taşkent'te Bakircan Tuhliev'in gençler için hazırladığı Özbek versiyonudur.

Arat (1947), Bombacı (1953) ve Dankoff (1979: 89-99) gibi bazı akademisyenler, Kutadgu Bilig nüshaları arasındaki bağlantılar hakkında yorumda bulundular. Bu yorumlara, bu yazıda Sir Gerard Clauson'un görüşlerini eklemek istiyorum. Clauson'un görüşleri, Arat'ın gözlemlerinin sonrasına Dankoff'un görüşlerinden de öncesine dayanır.

Arkadaşım Osman Sertkaya; Arat'ın Kutadgu Bilig baskısının indeksi üzerinde çalışırken Arat'ın Kutadgu Bilig basımının I. cildinin kopyası arasında, "Kutadgu Bilig'in metin tarihini" gösteren bir kağıt parçası buldu. El yazısı Clauson'a aitti. Arat'ın şahsî evrakları arasında Clauson ile yazıştığına dair herhangi bir belge de yoktu.

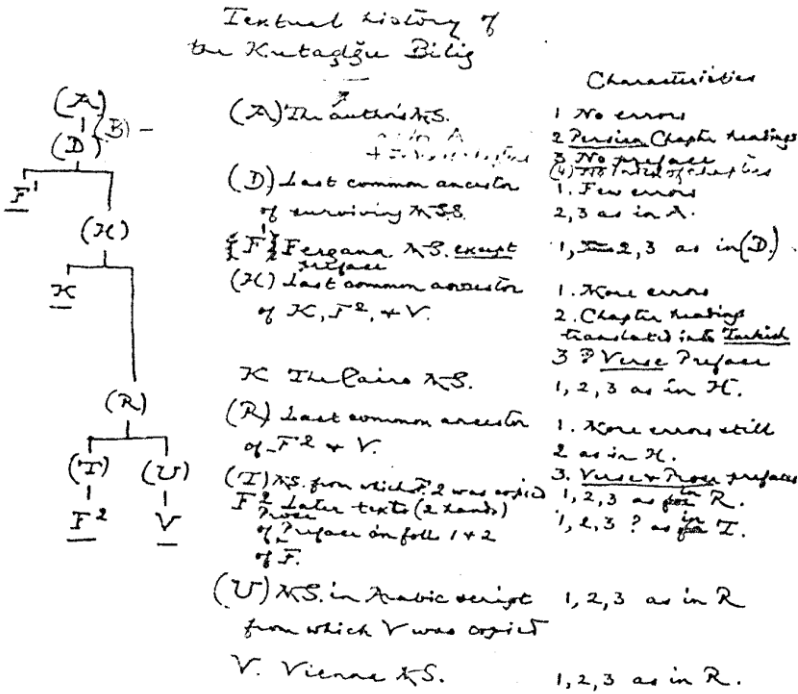
Kutadgu Bilig'in nüshalarının tarihî çizelgesinde Clauson, muhtemel ve mevcut nüshaları tanımlarken dört noktayı değerlendirmektedir. İlk olarak Kutadgu Bilig metnindeki hatalara atıfta bulunmaktadır. Doğal olarak, Yûsuf Has Hâcib'in müellif nüshası hatasızdır. Ancak sonraki her istinsah metnindeki hataların sayısını artırmıştır. Dolayısıyla, şemadaki açıklama “hata yok”tan “birkaç hata”ya, “daha fazla hata”ya ve “daha fazla hata”ya doğru artış göstermektedir.

İkincisinde, bölüm başlıkları konusunu ele almaktadır. Mevcut üç nüshanın Türkçe bölüm başlıkları vardır. Clauson'a göre, müellif nüshasında ve ilk birkaç nüshada Farsça başlıklar bulunmaktaydı.

Üçüncüsü ön sözlerle ilgilidir. Kutadgu Bilig'e sonradan eklenen biri manzum ve biri mensur olmak üzere iki ön söz vardır. Genelde manzum ön sözün, mensur ön sözden önce eklendiği kabul edilmektedir. Kahire ve Viyana nüshasının bir mensur ve bir manzum ön sözü varken Fergana nüshasının sadece mensur ön sözü bulunmaktadır. Clauson yanlışlıkla; Kahire nüshasının sadece bir manzum ön söze (Kahire nüshasının hem manzum hem de mensur ön sözü vardır) ve Fergana nüshasının da yalnızca bir mensur ön söze (bu noktayı bir soru işaretiyle sorgular) sahip olduğunu belirtmektedir. Ancak, bu hataya rağmen Clauson; Fergana nüshasını ayırt eder ve onun Kahire ve Viyana nüshasından ayrı bir nüshaya dayandığını düşünür, Viyana nüshasının dayandığı nüshayla aralarında bir temas olduğu kabul eder.

Dördüncüsü de fihristlerle ilgilidir. Şemaya göre, müellif nüshasının fihristi yoktu ve ilk ana nüshadan itibaren tüm nüshalara bölüm başlıkları fihristi sonradan eklendi. Eldeki üç nüshanın hepsinde de bölüm başlıkları fihristi yer almaktadır.

Clauson, Kutadgu Bilig'in nüshalarının tarihine baktığında eserin en az 11 nüshasının olduğunu varsaymaktadır. Şemaya göre F2 Fergana nüshasını, K Kahire nüshasını ve V Viyana nüshasını karşılamaktadır. Clauson, diğer akademisyenlerin de aynı görüşte olduğu gibi, Fergana nüshasının diğer ikisinden daha eski nüshalara dayandığı görüşünü vurgulamaktadır. Clauson, Uygur alfabesiyle yazılmış Viyana nüshasının Arap alfabesiyle yazılmış başka bir nüshadan istinsah edildiği konusunda diğer bilim adamlarıyla da hemfikir. Bununla birlikte, müellif nüshasının hangi alfabeyle yazıldığı konusunda açık bir şekilde yorum yapmaz. Arat; kültürel şartlar gereği müellif nüshasının Uygur alfabesiyle yazıldığı görüşündedir. Bombaci da 1953 yılında Arat neşrine dayanarak yaptığı araştırma sonucunda, Kutadgu Bilig'in müellif nüshasının Arap alfabesiyle yazıldığını ispat etmiştir. Clauson'un şablonuna, Türklük araştırmalarının tarihî bir belgesi olarak değer veriyoruz.

Kaynakça

- ARAT, Reşit Rahmeti (1947). *Kutadgu Bilig I Metin*. İstanbul: Türk Dil Kurumu.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1959). *Kutadgu Bilig II Tercüme*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks*. haz. Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce, İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- BOMBACI, Alessio (1953). "Kutadgu Bilig Hakkında Bazı Mülahazalar". 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı (Mélanges Fuad Köprülü)*. Ankara: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 65-76.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- DANKOFF, Robert (1983). *Wisdom of Royal Glory*. Chicago: University of Chicago Press.
- DANKOFF, Robert (1979). "Textual Problems in Kutadgu Bilig", JTS 3 (1979), p. 89-99.
- IVANOV, S. N. (1983). *Yusuf Balasagunskii, Blagodatnoe Znanie*. Moscow: Izdatel'stvo Nauka.
- JAUBERT, P. Amedée (1825). "Notice D'un Manuscrit Turc En Caractères Ouigoures, Envoyé Par M. de Hammer, à M. Abel-Rémusat". *Journal Asiatique*. 6: 39-52, 78-95.
- KARIMOV, K. (1971). *Yusuf Hos Hocib. Kutadgu Bilig*. Tashkent: Üzbekistan SSR Fan Naşriyeti.
- RADLOFF, Wilhem (1890). *Kutadgu Bilik: Facsimile der Uigurischer Handschrift der K. K. Hofbibliothek in Wien*, St. Petersburg: Glasunof und Eggers.
- RADLOFF, Wilhem (1891). *Das Kutadku Bilik des Jusuf Chasshadschib aus Bâlasagun, Theil I, Der Text in Transcription*. St. Petersburg: Commissionaire der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.

- RADLOFF, Wilhem (1898). "Zum Kudatku Bilik". *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 52/152.
- RADLOFF, Wilhem (1898). "Über eine in Kairo aufgefundene zweite Handschrift des Kudatku Bilik". *Izv'stiya Imperatorskoy Akademiy Nauk*. 9/4: 309-319.
- RADLOFF, Wilhem (1900-1910). *Das Kutadku Bilik des Jusuf Chasshadschib aus Bälasagun, Theil II, Text und Übersetzung nach den Handschriften von Wien und Kairo, I. Lieferung: p. 2-95 der Wiener Handschrift, II. Lieferung: p. 95-185 der Wiener Handschrift*, St. Petersburg: Commissionaire der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.
- VAMBERY, Herman (1870). *Uigurische Sprachmonumente und das Kudatku Bilik*. Innsbruck: Wagnersche Universitäts-Buchdruckerei.
- YUSUF HAS HACİB (1942). *Kutadgu Bilig Tıpkıbasım I: Viyana Nüshası*. İstanbul: Alâeddin Kırıl Basımevi.
- YUSUF HAS HACİB (1942). *Kutadgu Bilig Tıpkıbasım II: Fergana Nüshası*. İstanbul: Alâeddin Kırıl Basımevi.
- YUSUF HAS HACİB (1943). *Kutadgu Bilig Tıpkıbasım III: Mısır Nüshası*. İstanbul: Alâeddin Kırıl Basımevi.
- YUSUF HAS HACİB (1984). *Kutadgu Bilig*. Beijing: Sincan Uygur Aptonom Rayonluk İctimai Penler Akademisi Milletler Edebiyatı Tetkikat Enstituti.